

УДК 378. 147 – 056. 45

*О.А. Дубасенюк, д.пед.н., професор,
Житомирський державний університет ім. І. Франка*

РОЗВИТОК ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОСОБИСТОСТІ ЗАСОБАМИ МИСТЕЦТВА

У статті йдеться про розвиток творчого потенціалу особистості засобами мистецтва. Естетичне виховання розглядається як складний творчий процес, який припускає залучення дітей і молоді до системи загально цивілізаційних, естетичних художніх цінностей. Виявляються особливості новаторських концепцій у сфері мистецтва педагогів-просвітителів, художників. Аналізуються закономірності виховання творчої особистості, які сприяють її художньому розвитку і духовному зростанню.

Ключові слова: *творчий потенціал, мистецтво, естетичне виховання, загальноцивілізаційні цінності, естетичні цінності, педагоги-просвітителі*

В статье речь идет о развитии творческого потенциала личности средствами искусства. Эстетическое воспитание рассматривается как сложный творческий процесс, который предполагает привлечения детей и молодежи к системе общецивилизационных эстетических художественных ценностей. Обнаруживаются особенности новаторских концепций в сфере искусства педагогов-просветителей, художников. Анализируются закономерности воспитания творческой личности, которые содействуют ее художественному развитию и духовному росту.

Ключевые слова: *творческий потенциал, искусство, эстетическое воспитание, общецивилизационные ценности, эстетические ценности, педагоги-просветители*

The ideas about development of creative potential of a personality by means of art are analyzed in the article. The aesthetically education is examined as complex creative process which supposes bringing in the children and young people to the system of all-civilization aesthetical and artistic values. The features of innovative conceptions are revealed in the field of art of the teacher-enlighteners and artists. The regulations of educations of creative personality, which assist to its artistic development and spiritual growth are analyzed.

Keywords: *creative potential, art, aesthetical education, all-civilization values, aesthetical values, teachers-enlighteners*

Актуальність проблеми розвитку творчого потенціалу особистості засобами мистецтва зумовлена поширенням тенденції гуманізації освітнього процесу, реалізацією особистісно орієнтованої парадигми освіти й виховання. Творчість постає як інтегральна якість особистості, яка виявляється у діяльності і зумовлює успіх. Такий підхід спрямований на формування духовно-моральної особистості. У сучасній вітчизняній освітній системі все більш утверджується роль мистецтва в духовно-етичному розвитку особистості. Удосконалення змісту освіти як одного з головних джерел культурного потенціалу суспільства привертає постійну увагу наукових і педагогічних працівників усіх рівнів.

У свій час О.П. Рудницька зазначала, що передача соціально-культурного досвіду та гуманістичних цінностей людства не може бути ефективною, якщо не активізується особистісно-смилова сфера людини. Головною ознакою творчої особистості вважаються її творчі якості або індивідуально-психологічні особливості людини, які відповідають вимогам творчої діяльності. С.В. Коновець вважає, що під креативною особистістю слід розуміти таку особистість, яка має внутрішні передумови, що забезпечують її мотивацію до творчої та пошукової активності й дослідницької поведінки і яка спроможна до актуалізації творчого потенціалу в різних видах життєдіяльності за власною ініціативою та усвідомленим вибором відповідних засобів [7, с. 41]. Саме естетичне виховання, засоби мистецтва передбачають

формування знань, умінь, навичок, почуттів, інтересів, потреб, оцінок і смаків особистості, які реалізуються в естетичній діяльності [9].

Науковці відзначають, що існує два основні шляхи пізнання світу: 1) шлях наукового пізнання, 2) пізнання засобами мистецтва. Якщо у першому випадку учені оперують фактами, силлогізмами, поняттями, то у другому, письменники, художники, музиканти – образами, картинами, музичними творами. Водночас виділяють і два види мислення відповідно до дії двох півкуль головного мозку: перший, раціональне-логічне, яке використовується у науці (об'єкти матеріального світу), емоційно-образне – використовується у художній творчості і виражається у ставленні до творчості, що слід ураховувати у процесі формування особистості.

Ще Аристотель наголошував на важливості мистецтва, зокрема музики. Він наголошував, що музика здатна здійснювати вплив на естетичну сторону душі і оскільки їй притаманні такі властивості, вона має бути включена в число предметів виховання молоді. Проте засобами мистецтва можна не тільки передати багатовіковий досвід духовної культури, але й розвинути почуттєву сферу особистості. Для передачі цього досвіду і виникли в людському суспільстві різні види мистецтва.

Мета статті: проаналізувати вплив різних засобів мистецтва, новаторського педагогічного досвіду на розвиток творчого потенціалу особистості.

Відтак, естетичне виховання постає як складний процес, що передбачає залучення дітей та молоді до системи загальноцивілізаційних естетичних художніх цінностей, оскільки прекрасне є цілісним, єдиним у своїй всезагальності. Водночас прекрасне втілює в собі особливості його бачення представниками конкретного етносу і народу. Спрямовання особистості на пізнання й усвідомлення цих особливостей є надзвичайно важливим завданням естетичного виховання. Саме у складному вимірі цілісності, єдності прекрасного, у розмаїтті його національних вимірів особистість знаходить місце для реалізації свого художнього потенціалу. До основних завдань естетичного виховання підростаючого покоління слід віднести: формування естетичного ставлення до дійсності, естетичних уявлень і суджень (здатність до емоційного переживання; здатність до активного засвоєння художнього досвіду, самостійного навчання, пошукових дій; спеціальні художні й творчі здібності); освоєння дітьми та молоддю естетичної діяльності (розвиток естетичного і художнього сприймання, формування початкових умінь і навичок виконавської художньої діяльності, втілення елементів прекрасного в побут, стосунки з людьми, ставлення до себе); розвиток загальних і спеціальних художньо-творчих здібностей (формуються в процесі засвоєння способів діяльності – сприймання, виконання і творчості). За правильного педагогічного керівництва усі види мистецтва, природа, побут сприяють формуванню естетичного ставлення до дійсності [8].

Естетичне виховання насамперед пов'язане з моральним, оскільки ці виховні напрями засновані на почуттях, позитивних і негативних переживаннях. Не випадково, характеризуючи вчинки людини, використовують категорії естетики ("гарний вчинок"). У процесі художньої діяльності дитина вчиться ставити цілі і досягати їх, передбачати шляхи здійснення задуму, виявляти витримку, цілеспрямованість, зосередженість. Мистецтво є засобом спілкування і взаєморозуміння, єднання дітей у спільних переживаннях і діях. Багатоаспектні завдання естетичного виховання можуть бути вирішені на основі розвитку таких важливих особистісних якостей, як ініціативність, креативність, здатність своєрідно сприймати світ.

Велике значення має створення передумов для розвитку творчого потенціалу дітей та молоді, їх залучення до різноманітних видів художньої діяльності, що розширює діапазон естетичного пізнання світу, дає можливість випробовувати свої сили у різних сферах. Найчастіше у закладах освіти учнів залучають до таких видів художньої діяльності як зображувальна діяльність (сприймання творів образотворчого мистецтва, малювання, ліплення, виготовлення аплікацій); музична діяльність (сприйняття музики, співи, ігри, танці, гра на музичних інструментах); художньо-мовленнєва діяльність (слухання казок, розповідей,

читання віршів, творчі розповіді, включення дітей у різні види творчої діяльності тощо); театралізована діяльність. Педагоги виявляють творчий потенціал особистості за такими критеріями: ставлення, інтереси, здібності, які знаходять утілення у художній творчості; способи творчих дій; якість продуктів дитячої художньої діяльності. Творчі здібності дітей у художній діяльності формуються на тлі загального розвитку і завдяки спеціальному навчанню. При цьому важливо пам'ятати, що художні можливості учнів диференційовані, а про результати їхнього навчання свідчить не лише те, наскільки вміло вони малюють, співають, читають вірші, а й глибина і сила інтересу, ставлення до якості виконання завдання, прагнення і намагання вдосконалювати навички художньої діяльності. Удосконаленню змісту естетичного виховання сприяє: створення у загальноосвітніх закладах розвивального виховного середовища, модернізація засобів і методів роботи з учнями, спрямованої на розвиток їхнього творчого ставлення до естетичного освоєння дійсності, відображення його у власній творчій діяльності.

Водночас за результатами наукових досліджень, проведених у різних регіонах України виявлено, що творчо (креативно) розвинена особистість учителя може відігравати визначальну роль у підвищенні рівня мистецької освіченості, розвитку загальної та естетичної культури підростаючого покоління [7, с. 44].

Стан мистецької освіти і виховання, так само як і підготовка педагогічних кадрів у теперішній час потребують розробки проблем підвищення професійної компетентності вчителя на основі осмислення досвіду видатних просвітителів-педагогів. Тому звернемося до історії та досвіду відомих педагогів.

Італійський педагог-гуманіст епохи Відродження Вітторино да Фельтре ще у XIV ст. (1423 р.) створив при дворі герцога Мантуанського школу, в якій вчилися діти герцога та його близькі особи, а також діти бідних батьків, що утримувалися за рахунок педагога. Пізніше тут навчалися діти із інших міст Італії, Греції, Франції, Німеччини. Школа отримала назву «Будинок радості». Самою назвою школи – Вітторино да Фельтре підкреслював її відмінність від середньовічної. У школі особлива увага приділялась вивченню класиків античної літератури і філософії, вивчалися давні мови, римська і грецька література, математика, у викладанні якої було застосовано наочні посібники і практичні роботи. З погляду Вітторино да Фельтре, метою педагогічного процесу було виховання «гуманістичної особистості», яка втілювала в собі гуманістичні ідеали. Педагогічна програма італійського педагога крім загальноосвітніх предметів, включала фізичні вправи, а також співи, танець, музику, спрямовані на формування художнього сприйняття дітей, а також передбачала строге релігійно-етичне виховання. Ураховувалися індивідуальні особливості учнів. Взаємостосунки вчителя і учнів будувалися на основі індивідуального підходу і взаємної поваги. Школа була розташована у прекрасному палаці, на лоні природи і набула популярності, а самого Вітторино да Фельтре називали «першим шкільним учителем нового типу».

Через століття у Павлиші, сільській школі Кіровоградської області виникла школа радості В.О. Сухомлинського, який прийняв естафету італійського педагога. Видатний педагог-гуманіст надавав великого значення етичному вихованню особистості засобами гуманітарних предметів, а також ролі мистецтва. Природа, краса, поетичне слово, музика, живопис, драматична творчість, складання казок – це могутні засоби виховання і пізнання світу почуттів. Бібліотека В.О. Сухомлинського нараховувала 19 тисяч книг, у тому числі книги з теорії і історії мистецтва. На думку педагога, творчість починається там, де інтелектуальні й естетичні багатства, засвоєнні, здобуті раніше, стають засобом пізнання і перетворення світу. Розвиток творчого потенціалу учнів засобами різних видів мистецтва постає важливою умовою повноти духовного життя особистості [6].

Нагальність проблеми розвитку творчої особистості гостро стала усвідомлюватися лише наприкінці 90-х рр. XX ст., коли стало зрозумілим, що навчання не може бути засноване лише на тих принципах, які орієнтують тільки на психічний розвиток людини. Ідея особистісно-розвивальної освіти знайшла відображення в педагогіці співробітництва – напрямі в практиці навчання і виховання, яке оформилося в нашій країні в 80-і роки як

альтернативне на противагу традиційної педагогіці. Цей гуманістичний підхід започатковано педагогами-новаторами (Ш.О. Амонашвілі, С.М. Лисенко, І.П. Волков, В.Ф. Шаталов, Є.М. Ільїн, М.М. Палтишев та ін.). Його сутність полягає у занепокоєнні життям дітей, їх проблемами і труднощами, їх переживаннями і прагненнями, зверненістю до справжнього, реального Я дитини. Під педагогікою співробітництва новатори розуміли встановлення гуманних взаємин між учасниками педагогічного процесу, що постає необхідною умовою гармонійного розвитку особистості.

Охарактеризуємо внесок педагогів-новаторів, митців у розвиток творчого потенціалу учнів засобами мистецтва. Наведемо приклади новаторської педагогічної діяльності як учителів, так і видатних представників мистецтва.

І.П. Волков учитель малювання і співу узагальнив свій багаторічний інноваційний досвід роботи в школі за гнучкою і багатоваріантною побудовою процесу навчання творчості. Він переконався в тому, що всі діти талановиті, у них висока пристосованість до справи. І.П. Волков у звичайних класах став проводити синтезовані уроки творчості. Займаючись проблемою розвитку здібностей і схильностей учнів, він дійшов висновку: “всі нормальні діти володіють різноманітними потенційними здібностями”. А школа має виявити і розвинути їх. Хоча є діти, обдаровані в будь-якій переважно одній сфері: музиці, образотворчому мистецтві та ін., проте це надзвичайно рідкісний дар природи, а в цілому вони мають звичайні задатки, тобто потенційні здібності. За наявності сприятливих умов, здібності можуть бути розвинені навіть до високого рівня. Проте ці таланти виявляються неодноразово, нерівномірно, що передбачає пошук і подальший розвиток творчих здібностей учнів, яких треба вести не один рік. Учень слід надати можливість активно проявити себе в різних видах діяльності і творчості. Творчість, індивідуальність, мистецтво, вважає І.П.Волков, виявляються навіть у найменшому відступі від зразка. Але щоб створити конкретний продукт творчого характеру, потрібні як загальноосвітні, так хоч би початкові професійні знання. Тому у навчальний процес необхідно включати різні види праці і заохочувати учнів до творчості. Для цього в початкових класах на основі врахування принципу міжпредметних зв'язків були розроблені уроки творчості [1].

Для побудови процесу навчання вчитель-новатор пропонував 19 видів робіт. Відпрацьовувалися певні прийоми праці, в результаті створювався творчий продукт. Новаторська ідея І.П. Волкова полягала в тому, що він створив механізм виявлення творчих здібностей учнів та їх розвитку. У школі з 4-го класу була введена “Творча книжка школяра”. У ній фіксувався зміст самостійних і творчих робіт учня, виконаних понад навчальну програму. Створені й творчі кімнати, в яких учні отримували початкову професійну підготовку і розвивали творчі здібності учнів. За рік учень знайомився на практиці з декількома видами праці і міг визначити свої переваги. Відповідний запис робився і в “творчій книжці”. У цілому система І.П. Волкова сприяла формуванню у школярів інтересу до творчості, потреби в ній, допомагала визначити професійні наміри [1].

Цікавим є досвід педагога-академіка М.П. Щетініна, який ще у 70-роки минулого століття заснував незвичайний навчальний заклад у селищі Ясні Зорі, Белгородської області, де організовано педагогічний експеримент. Було створено школу комплекс, в якій здійснювалася загальноосвітня, музична, художня, хореографічна підготовка [9]. Нині у селищі Текос Краснодарського краю під керівництвом М.П. Щетинина створено інноваційний державний ліцей-інтернат, в якому 200 учнів оволодівають шкільними науками в атмосфері співробітництва, взаєморозуміння і творчості. Особливості школи: відсутні класи й однокласні групи дітей, відсутні також традиційні уроки (замість них – творчі майстер-класи дітей усіх вікових груп). Велике значення приділяється розвитку учнів засобами мистецтва й новаторським методам навчання. Пріоритетними завданнями розвитку особистості постають: формування духовності, креативності, патріотизму, переконаності у знанні свого життєвого шляху.

У галузі музичного виховання дітей та молоді безумовна першість належить Д.Б. Кабалєвському. Як учений і педагог, він розробив унікальну систему залучення дітей до

музичної культури, яка отримала світове визнання. Він переконав керівників освіти ввести в шкільні програми уроки музичного виховання, що зіграло велику роль в підвищенні рівня музичної культури в країні. Спираючись у педагогічній і просвітницькій роботі на досвід та ідеї своїх попередників і сучасників, Д.Б. Кабалевський на початку 70-х рр. XX ст. запропонував принципово нову художньо-педагогічну концепцію музичного виховання. У ній він вперше висунув як мету шкільного предмету «Музика» формування музичної культури школярів – невід'ємній частині їх загальної духовної культури, проголосив принципи викладання музики як живого образного мистецтва. Упровадження в практику роботи загальноосвітніх шкіл нової програми «Музика», розробленою на основі концепції Д.Б. Кабалевського, сприяло музичному та загальному розвитку дітей, значному професійному зростанню педагогів-музикантів [3].

Програма "Образотворче мистецтво і художня праця", розроблена під керівництвом Б.М. Неменського, одна з прекрасних можливостей виховання духовної особистості й усвідомлення нею свого призначення в світі і суспільстві. Ця програма об'єднала в єдиному творчому пориві вчителів образотворчого мистецтва. Проте Б.М. Неменський, задавши основний рух в розвитку духовності засобами образотворчого мистецтва, не обмежив художників-педагогів у виборі власних творчих шляхів у сфері мистецтва. Це означає, що вчитель може надавати перевагу будь-якому художньому напрямку, але залишатися носієм інформації всієї загальнолюдської художньої культури. Програма варіативна, не обмежена за змістом і засобам виразності пластичних мистецтв. Експериментальна програма естетичного, художнього виховання, в розробці якої брали участь не тільки художники-педагоги, але і психологи, соціологи, вчителі-новатори, набула поширення в практичній діяльності, оскільки ставить за мету залучення всіх без виключення школярів до мистецтва [4]. Такий підхід виступає як засіб формування духовної культури особистості. Академік Б.М. Неменський стосовно цього писав: "Школа навіть не розуміє, що без вирішення цих завдань не може бути справжнього ефекту і вирішення двох перших (засвоєння програмових знань, умінь і навичок). Як і раніше, закриваються очі на те, що досвід творчості, так само, як і розвинута людська чуттєвість – база для формування морально-ціннісних засад особистості, – не передаються, не успадковуються через знання і навпаки. Тут потрібен особливий педагогічний інструментарій! І він є. На жаль, самі дидакти ще не усвідомлюють, що для вирішення цих проблем крім науковості, необхідно передбачити ще й художність як другий, рівноцінний дидактичний принцип загальної педагогіки. До речі, тоді виникне як один із основних і рівноправних методів пізнання, шлях освоєння змісту через його переживання – шлях мистецтва" [5].

Людина приходить на землю, щоб виявитися в творчості. Вона обирає свій творчий шлях і, підвищуючи інтелектуально-творчий потенціал, підвищує не тільки свій особистісний рівень, але й збагачує ноосферу, ушляхетнює життя на Землі. Від духовного етично-естетичного рівня батьків і вчителів безпосередньо залежить розвиток Розуму і Серця наших дітей у процесі творчості. Саме на таких позиціях стояв А.Ф. Луньов, учитель історії, який створив Пархомівський історико-художній музей у Харківській області і залучив до збору художніх реліктів молодь села Пархомівка. Він заснував товариство прихильників мистецтва й історії рідного краю «Райдуга». Справа його життя – це створений ним музей. Першу музейну експозицію Панас Федорович створив на початку 1950-х рр. Її підґрунтя складала власна колекція творів живопису, графіки, декоративно-ужиткового мистецтва, історико-етнографічних експонатів. З 1955 р. при підтримці художників Харківського відділення [Спілки художників України](#), які подарували започаткованому музею у [Пархомівці](#) колекцію живописних творів, А.Ф. Луньов обрав для подальшого розвитку музею його художню спрямованість. У подальшому [Пархомівський історико-художній музей](#) став одним із перших Народних (із 1967 року) музеїв художнього напрямку, що тривалий час професійно діяв на громадських засадах. Наприкінці 80-х років музею було надано статус державного, як відділу [Харківського художнього музею](#). Завдяки багаторічній наполегливій роботі засновника музею вдалося сформувати значну різноманітну художню колекцію останнього:

зразки творів іконопису, цінне зібрання живопису та графіки XVII — XX ст. Дружба Панаса Федоровича з художниками В. Фаворським, С. Коньонковим, Є. Кібриком, Є. Вучетичем, Б. Неменським, М. Ромадіним, І. Їжакевичем та багатьма іншими, в тому числі і харківськими, принесла поповнення колекції роботами сучасних вітчизняних художників, які особисто подарували музею свої твори. З нагоди 90-річчя з дня народження П.Ф. Луньова Асоціація випускників, викладачів і друзів [Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна](#) випустила книгу «Афанасій Федорович Луньов. Статті, спогади, документи, матеріали», що об'єднала публіцистичні статті Панаса Федоровича, спогади про нього, важливі документи, журналістські статті. З 2010 року в [ХНУ ім. В. Н. Каразіна](#) проходять «Луньовські читання».

Як писав великий педагог Януш Корчак, "...в мить натхнення чоловік не тільки пише, грає, пізнає і передчуває. У мить натхнення чоловік знаходить друга, відкриває нові для себе істини, молиться своїми власними словами".

Таким чином, педагогічна діяльність відомих педагогів-просвітителів, їх захопаність у мистецтво, високий рівень професійної компетентності здатне пробуджувати прекрасні, глибокі почуття у душах дітей та молоді, сприяти їх художньому розвитку, спрямовувати їх особистісне та духовне зростання.

На основі аналізу наукової літератури та вивчення досвіду педагогів-новаторів у напрямку розвитку творчого потенціалу учнів засобами мистецтва можна виявити ряд відповідних закономірностей [2].

Закономірність індивідуальності систем навчання. Однакові системи (методики) навчання у різних педагогів даватимуть неоднакові результати. Це пов'язане з особистісними властивостями вчителя. Існує така система організації навчання, за якою ефективність навчання у такого педагога буде найвищою. Отже, методики навчання кожного вчителя унікальні і повністю не повторюються.

Закономірність зони найближчої дії. Учень швидше засвоює зону найближчої дії, а це означає що вона розвивається швидше, якщо в неї є наставник, якого вона поважає. Високий авторитет педагога, його професіоналізм підвищує мотивацію і покращує результати освіти і виховання.

Закономірність синергетичного підсилення результатів. Існує така система стимулювання і взаємодії з учнями, за якою сумарна ефективність засобів мистецтва вища, ніж ефективність окремо взятого виду мистецтва, що її використовує вчитель.

Закономірність мотивації діяльності. Будь-яка діяльність стає більш ефективною, якщо в учня сформована мотивація до процесу навчання до оволодіння різними засобами навчання (засобами мистецтва), і до цілей, які перед ним ставлять. Важливо враховувати усю сукупність мотиваційної сфери особистості, враховуючи потенційні здібності учня.

Закон взаємозв'язку творчої самореалізації учня і освітнього середовища. За своєю природною і духовною суттю людина є творцем. Ступінь реалізації творчого потенціалу учня засобами мистецтва також залежить від умов, засобів і технологій, що включаються в забезпечення освітнього процесу. Вибір учнем цілей навчання, відкритий зміст освіти, природовідповідність технології навчання, можливість індивідуальної траєкторії, темпу і форм навчання – ці умови підвищують творчу самореалізацію учня. Творча результативність навчання більшою мірою впливає на розвиток особистісних якостей учнів, ніж рівень засвоєння ними освітніх стандартів [2, с. 77-79].

Отже, виховання учнів засобами мистецтва передбачає насамперед розвиток емоційно-образного мислення, розвиток відчуття й інтуїції, душі і серця. Інноваційна діяльність відомих педагогів, учених-митців допомогла й іншим учителям оцінити свої творчі сили, відчутти власний інтелектуальний потенціал, дала можливість передбачити перспективу зростання дітей від рівня уявлень до рівня художнього мислення, повертаючи до роботи душі і серця. А це означає, що в творчій роботі дітей гармонійно зливаються відчуття, знання і воля. Прогресивні концепції художньої освіти не стала догмою, а з'явилася засобом розвитку самого вчителя у сфері наукових знань, відкриттів у сфері мистецтва і

культури.

Література:

1. Волков И.П. Цель одна – дорог много : книга для учителя. – М.: Просвещение, 1991. – 190 с.
2. Гончаренко С.У. Педагогічні закони, закономірності. Сучасне тлумачення / С.У. Гончаренко. – Рівне : Волинські обереги, 2012. – 192 с.
3. Кабалевский Д.Б. Воспитание ума и сердца : книга для учителя. – М.: Просвещение, 1981. – 192 с.
4. Неменский Б.М. Мудрость красоты: О проблемах эстетического воспитания. – М. : Просвещение, 1987. – 255 с.
5. Неменский Б.М. Пути очеловечивания школы // Новое педагогическое мышление / Под ред. А.В. Петровского. – М. : Педагогика, 1989. – С. 103-104.
6. Сухомлинский В.А. Сердце отдаю детям. – Киев : Рад.-Шк., 1988. – 272 с.
7. Творчий розвиток засобами мистецтва виховання: навч.-метод. посібник / за ред., передмова Н.Г. Ничкало. – Чернівці : Зелена Буковина, 2011. – 280 с.
8. Шевченко Г.П. Взаимодействие литературы, музыки и живописи в художественном образовании учащихся // Эстетическое воспитание школьников в преподавании литературы. – Свердловск, 1973. – С. 68-74.
9. Щетинин М.П. Объять необъятное. Записки педагога / М.П. Щетинин. – М. : Педагогика, 1986. – 176с.

THE DEVELOPMENT OF CREATIVE POTENTIAL OF A PERSONALITY BY MEANS OF ART

The actuality of creative potential through art due to the spread of the tendency of humanization of the educational process of personally oriented paradigm of education and upbringing. The Creativity emerges as an integral quality of the individual that is realized in the activities and determines the man's success. This approach is aimed at fostering the spiritual and moral personality. In modern national educational system is increasingly affirmed the role of art in spiritual and moral development of an individual. The improvement of education's content as one of the main sources of potential cultural society draws constant attention to research and teaching staff at all levels.

Some years ago O. P Rudnytska noted that the transfer of social and cultural experience and humanistic values of the mankind can not be effective if personal and meaningful realm of a man are not activated. The main feature of a creative personality is considered its creative or individual psychological characteristics that meets the requirements of creative activities. S.V. Konovets believes that under the creative person one should understand that person who has internal conditions that ensure his motivation for search and creative activities and for the research conduct and which is able to realizing the creativity in various forms of life on their own initiative and conscious choice of appropriate means [7 , p. 41]. It is an aesthetic education and the means of art presuppose the formation of knowledge, skills, feelings, interests, needs, tastes and personality assessments, implemented in aesthetic activities [9].

The scientists note that there are two basic ways of cognizing the world: 1) the path of scientific knowledge, 2) cognizing through art. If in the first case the scientists operate with facts syllogisms, concepts, then in the sphere of second – the writers, artists, musicians operate with images, pictures, music. Hence the two kinds of thinking according to the two hemispheres of the brain are differentiated: the first one is the rational and logical, which is used in science (objects of the material world); the second one is emotional and imaginative which is used in the art expressed in the attitude to creative work that should be taken into consideration in the process of personality's molding.

Aristotle emphasized the importance of art, particularly music. He emphasized that music can exert influence on the aesthetic side of human soul and since it has such properties, it should be included among the subjects of youth's education. However, by means of art one can not only convey the centuries-old experience of spiritual culture, but also develop the sensuous sphere of a personality. To transfer this experience there appeared different kinds of art in human society.

The *purpose* of the paper is to analyze the impact of different kinds of art, the innovative teaching experience on the development of personality's creative potential.

Thus, the aesthetic education is a complex process, which involves children and young people in general civilization of aesthetic artistic values, since beauty is holistic and integral one in its universality. However the beautiful embodies the features of its vision by the representatives of a particular ethnic group and nation. Personality's aspiration for cognition and awareness of these features are extremely important task of aesthetic education. The personality finds its place for exercising its own artistic capabilities in complex dimension of integrity, unity, beauty, in the diversity of its national dimensions. The main objectives of the aesthetic education of the younger generation one should include: the formation of aesthetic attitude to reality, aesthetic ideas and opinions (the ability to emotional experience, the ability to actively mastering artistic experience, independent study, exploratory activities, special art and creativity); the development in children and youth the aesthetic activities (the development of aesthetic and artistic perception, forming the initial skills of performing art activities, implementing the elements of beauty in life, relationships with people, self-attitude), the development of general and special artistic and creative abilities

(they are formed during mastering the ways of activities - perception , performance and creativity). With proper pedagogical guidance of all kinds of art, the nature and life contribute to formation in the youth the aesthetic attitude to reality [8].

The aesthetic education is concerned primarily with the moral one, as these educational trends are based on feelings, both positive and negative experiences. Not accidentally, by describing the actions of a man, they use a category of aesthetics ("a good deed"). The child learns to set goals and achieve them. In the process of artistic activities, providing the ways to implement the plans, to exercise patience, dedication, attention. The art is a means of communication and understanding, unity of children in shared experiences and actions. The multi-aspect tasks of aesthetic education can be addressed through the development of such important personal qualities such as initiative, creativity, the ability to uniquely perception of the world.

It is very important to create conditions for the development of creative potential of children and young people and their involvement in various forms of artistic activity that extends the range of aesthetic knowledge of the world, provides an opportunity to test their strength in various fields. In the educational institutions they very often attract the students to such kinds of artistic activities as expressive activity (perception of works of fine art, painting, sculpting, making applications); musical activities (perception of music, singing, playing, dancing, playing musical instruments); artistic speech activity (hearing fairy-tales, short stories, poetry readings, creative stories, the inclusion of the children in various creative activities, etc.); theatrical activity. The teachers find creative potential according to the following criteria: attitude, interests, abilities that are the embodiment of artistic creativity, the ways of creative actions, the quality of children's art activities. The creativity of the children in artistic activities is formed on the background of overall development and through special training. It is important to remember that the artistic possibilities of the students are differentiated, and the results of their study show not only how skillfully they paint, sing, read poetry, but also the depth and strength of their interests, attitude to the quality of the implementation, the desire and efforts to improve skills of artistic activity. The improvement of aesthetic education contributes to: the creation in the schools of developing educational environment, the modernization of means and methods of work with the students aimed at developing their creative attitude to aesthetic understanding of reality, a reflection of this attitude in his own creative work.

Thus, the results of the scientific research conducted in different regions of Ukraine it is revealed that creative developed personality of a teachers can play a crucial role in improving arts education, the development of general and aesthetic culture in young generation [7, p. 44].

The state of art education and training as well as teachers' professional training in the present time need the development of the problems of enhancing the professional competence of a teacher on the basis of understanding the experience of prominent educators-teachers. Therefore let us turn to the history and experience of the renowned pedagogues.

The Italian educator and humanist of Renaissance epoch Vittorino da Feltre back in the XIV century (1423) created the school at the court of the Duke of Mantua where studied the children of the duke and his close persons and children of poor parents that held by the teacher. Later the children from other cities in Italy, Greece, France and Germany went to that school. The school was named "House of Joy". The very school's name Vittorino da Feltre emphasized its difference from the medieval schools. Special attention was paid at the school to the study of the classics of ancient literature and philosophy, ancient languages, Greek and Roman literature, mathematics, in the teaching of which visual aids and practical work were used. According to Vittorino da Feltre's views, the purpose of the pedagogical process was to educate the "humanistic personality" who embodies the humanitarian ideals. The educational program of the Italian teacher besides general subjects included physical exercises, singing, dancing, music aimed at creating artistic perception in the children as well as at providing a strict religious and moral education. The individual characteristics of the students were taken into consideration. The relationship of the teachers and students were based on individual approach and mutual respect. The school was located in a beautiful palace, surrounded by nature and became popular, and Vittorino da Feltre was called "the

first school teacher of a new type."

A century later a school of joy appeared in the Pavlyshi rural school of Kirovograd region led by V.A. Sukhomlinsky, who took the baton of the Italian teacher. An outstanding educator and humanist attached great importance to moral education of the personality by means of the humanities, as well as art. The nature, the beauty, poetic word, music, art, dramatic art, drawing tales were the powerful means of education and cognizing the world of the senses. The library of V.A. Sukhomlinsky contained 19 000 volumes including the books on theory and history of art. According to the teacher, the creative work begins where the intellectual and aesthetic wealth, mastered earlier became the means of knowledge and transformation of the world. The development of creative potential in children by means of different art is an important condition for the completeness of personality's spiritual life [6].

The urgency of the problem of creative personality became acutely realized only at the end of the 90-ies of the XX-th century, when it became clear that education can not be based only on those principles that are oriented only at the mental development of a man. The idea of personal and developmental education is reflected in the pedagogy of cooperation being the trend in the practice of education and upbringing, which took shape in our country in the 80-ies as an alternative trend of traditional pedagogy. This humanistic approach was initiated by the teachers-innovators (Sh.O. Amonashvili, S.M.Lysenko, I. P.Volkov, V.F. Shatalov, Y.M. Ilyin, M.M. Paltyshev et al.). Its essence lied in the anxiety with the lives of the children, their problems and difficulties, their feelings and aspirations, turning to true, real "I" of a child. The cooperation pedagogy was understood by the innovators the installation of humane relations between the participants of educational process being the essential harmonious development of a personality.

Let us characterize the contribution of the teachers-innovators and the artists into the creative potential of the pupils through art. Here are examples of innovative teaching activities as teachers and prominent representatives of art.

I.P. Volkov being the teacher of drawing and singing summarized his rich innovative experience in school by flexible and multivariate construction of teaching process of the creativity. He made sure that all children are talented, they have high adaptability to the work. I.P. Volkov conducted the synthesized creative lessons in usual classes. Being involved in the solving the problem of developing the abilities and skills in the pupils, he came to a conclusion: "all normal children have a variety of potential talent". The school must identify and develop them. While there are children who are gifted mostly in one sphere: music, visual arts, and others. But this is an extremely rare gift of nature, but in general they have the usual inclinations, that is, the potential capacities. In favorable conditions the latter can be developed even onto the higher level.

However, these talents are revealed not simultaneously and evenly, that presupposes the search and further development of creative abilities in the pupils, which should be lead not one year. The pupil should have the opportunity to actively express themselves in various activities and creativity. Creativity, individuality, art, as I.P.Volkov considers, are revealed even in the slightest deviation from the sample. But the creation of specific product of creative nature requires general, as well as initial professional knowledge. Therefore, the teaching process should include various types of work and encourage the pupils to be creative. To do this the creative lessons were developed in primary school based on considering the principle of interdisciplinary connections [1].

To construct the learning process the teacher-innovator offered 19 kinds of work. Certain creative techniques were worked and as a result the creative product was made. The innovative idea of I.P. Volkova lied in that that it created a mechanism for identifying the creative abilities in the pupils and their development. The school introduced "the creative book of a schoolboy" from the 4th grade. It contained the record of the contents of independent and creative works of the pupils made over the curriculum. The creative rooms in which pupils received initial professional training and developed the creative abilities were organized. During the year the pupil acquainted himself in practice with several kinds of labor, and could identify his advantages. The corresponding entry was made in "creative book." The whole system of I.P.Volkov contributed greatly to the formation of pupils' interest in creativity, the need for it, helped to define professional intentions. [1]

Very interesting is the experience of teacher-Academician M.P. Schetinin that in the 70-ies of the last century, founded an unusual school in the village of Yasnyi Zori, Belgorod region where he organized educational experiment. The school complex was created, which carried general, music, art, dance training [9]. Now the village Tekos of Krasnodar region under M.P. Shchetinin's leadership the innovative public boarding school was founded, where 200 students acquire school education in an atmosphere of cooperation, understanding and creativity. The peculiarities of the school are: no classes and even-aged groups of children, there are no traditional classes (instead of them are the creative workshops children of all ages). Great importance there is given to the development of the students through art and innovative teaching methods. The priorities tasksof personality development are: the formation of spirituality, creativity, patriotism, belief in knowing his or her life career.

In the field of musical education of children and youth the unconditional primacy belongs to D.B. Kabalyevsky. As a scholar and a teacher he developed a unique way to attract children to musical culture that has received worldwide recognition. He urged the educational leaders to include into school curricula the lessons of musical education, which played a major role in increasing the level of musical culture in the country. Based in his teaching and educational work on the experience and ideas of his predecessors and contemporaries, D.B. Kabalyevsky in the early 70-ies of the XX-th century proposed a fundamentally new art and teaching concept of music education. In it, he firstly proposed the target of school subject "Music" to shape in the pupils musical culture – an integral part of their overall spiritual culture, declaring the principles of teaching music as a living image art. The implementation into practice of the schools a new program "Music", based on the concept of D.B. Kabalevsky, contributed to music and overall development of the children, to significant professional growth of the teachers-musicians [3].

The program "Fine art and artistic work", developed by B.M. Nemenskoy, is one of the wonderful opportunities of upbringing the spiritual personality and awareness of its destination in the world and society. This program combined in a single creative impulse the teachers of fine arts. However, B.M. Nemensky, having made a basic movement in the development of spirituality ny means of fine art, did not limit the artist-teachers in choosing their own creative paths in the art. This means that the teacher can give preference to any artistic direction, but remain a carrier of the information all of human culture. The program is variable and is not limited by the content and means of expression of Plastic Arts. The pilot program of aesthetic and artistic education, the development of which not only the artists, teachers, but also psychologists, sociologists, teachers, innovators were involved, gained spread in practice, since it has as the objective to engage all pupils to the art without exception [4]. This approach serves as a means of spiritual formation of cultural identity. Academician B.M. Nemensky wrote: "The school does not even understand that without solving these tasks there cannot be a real effect in solving the first two (mastering the program knowledge and skills). As before, they ignore the fact that the experience of art, as well as advanced human sensuality being the basis for formation the moral and value principles of the personality are neither transmitted, nor inherited through knowledge and vice versa. This requires a special teaching tools! And here it is. Unfortunately, most didactics specialist still do not realize that to solve these problems besides scientific approach, the artistry as a second equivalent didactic principle of general pedagogy must be taken into consideration. By the way, then there will be one of the major and equitable methods of knowledge – the path of mastering the content through his experiences being the way of art "[5].

The man has come to earth to be realized in creativity. He chooses his career and having enhanced the intellectual creativity, enhances not only his personal level, but also enriches the noosphere, ennobles the life on Earth. The spiritual moral and aesthetic level of the parents and teachers influence directly on the development of Reason and Heart of our children in the creative process. It is at these positions was A.F. Lunev, the history teacher who created Parhomivsky Historical and Art Museum in Kharkiv region and attracted the youth of the village Parkhomovka to art relics collecting. He founded the Society of the supporters of art and history of his native land "Rainbow". The point of his life was the creation of the museum. The first museum exhibition

Panas Fedorovich created in the early 1950's. Its foundation was his own collection of paintings, drawings, decorative arts, historical and ethnographic exhibits. Since 1955 with the support of the artists of Kharkov branch of the Union of Artists of Ukraine, which presented the museum in Parhomivtsi with the collection of paintings - these A.F. Lunev had chosen for further development of the museum in its artistic trend. Later Parhomivsky Historical and Art Museum became one of the first National (from 1967) Museum of art direction, that operated for a long time professionally on a voluntary basis. At the end of the 80-eis the museum has been given the status of state being the affiliation of Kharkov Art Museum.

Due to the long hard work of the founder of the museum the significant diverse art collection was realized. Among the collection are the samples of icons, a valuable collection of paintings and graphics of XVII-XX century. The friendship of Panas Fedorovich with the artists W. Favorsky, S. Kononkov, E. Kibryk, Ye. Vuchetych, B. Nemensky, M. Romadin, I. Izhakevych and many others, including Kharkiv artists, brought updating collection of modern domestic artists who personally gave the museum their works. On the occasion of the 90th anniversary of P.F. Lunev the Alumni Association of the faculty and friends of Kharkiv National University by V.N. Karazin released the book "Athanasys Fedorovich. Articles, memoirs, documents, materials", which combined journalistic articles of Panas Fedorovich, the memories of him, the important documents, journalistic articles. Since 2010, in Kharkiv National University by V.N. Karazin the "Lunovski readings" are hold.

As the great educator Janusz Korczak wrote, "... in a moment of inspiration a man not only wrote plays, learns and anticipates. The moment of inspiration the man finds a friend and reveals new truths for himself, praying his own words."

Thus, the educational activities of known teachers of the Enlightenment, their love for art, professional competence can arouse beautiful, deep feelings in the hearts of the children and young people contributing to their artistic development, to direct their personal and spiritual growth. Based on the analysis of scientific literature and learning the educators and innovators in the direction of the development of creative potential in the pupils through art we can reveal a number of relevant regulations [2].

The regulation of individual teaching systems. The same systems (techniques) of teaching in various teachers would give identical results. It is connected with personal qualities of a teacher. There is such a system of teaching organization according to which the effectiveness of teaching in a teacher will be the highest. Thus, each teacher's teaching methods are unique and are no to be completely repetitive.

The regulation of action of the nearest zone. The pupil quickly learns the zone of nearest action, meaning that it develops faster if it has a respected mentor. High prestige of a pedagogue, his professionalism increases the motivation and improves the results of education

The regulation of synergistic enhancement of the results. There is such a system of incentives and interaction with the pupils, according to which the total effectiveness of art is higher than the efficiency of a single type of art using by a teacher.

The regulation of motivation of the activities. Any activities become more effective if in the pupil the motivation for learning process and for mastering different ways of training (through art), and to the goals are formed. It is important to consider the whole set of motivational sphere of the individual, taking into account the potential ability of the pupils.

The law of relationship of pupil's self-actualization and educational environment. The man is the creator according to his natural and spiritual essence. The degree of pupils' creativity through art also depends on the conditions, means and technologies included in the provision of educational process. Choosing by the pupil the studying objectives, an open educational contents, accordance to nature of the teaching technology, the ability of individual trajectory, pace and education forms – these conditions increase the creative self-learner. Creative effectiveness of education impacts on the development of personal qualities of the pupils a more degree than the level of their assimilation of educational standards [2, p. 77-79].

Thus, the education of the pupils through art presupposes primarily the development of

emotional and imaginative thinking, feeling and intuition development, heart and soul. Innovative activities of the renowned teachers, scientists, artists not only helped the other teachers to evaluate their creative powers, to feel their own intellectual potential, but gave the opportunity to predict the future growth of children from the level of representation to the level of creative thinking, involving heart and soul. This means that in the creative work of the children the feelings, knowledge and will harmoniously unite. Progressive concept of art education were not dogma, and became the means of teacher's developing in the field of scientific knowledge, the discoveries in the sphere of art and culture.

References:

1. Волков И.П. Цель одна – дорог много: книга для учителя М.: Просвещение. – 1991. – 190 с.
2. Гончаренко С.У. Педагогічні закони, закономірності. Сучасне тлумачення / С.У. Гончаренко. Рівне: Волинські обереги, 2012. – 192 с.
3. Кабалевский Д.Б. Воспитание ума и сердца: книга для учителя. – М.: Просвещение, 1981. – 192с.
4. Неменский Б.М. Мудрость красоты: О проблемах эстетического воспитания. – М.: Просвещение, 1987. – 255 с.
5. Неменский Б.М. Пути очеловечивания школы // Новое педагогическое мышление / Под ред. А.В.Петровского. – М.: Педагогика, 1989. – С. 103-104.
6. Сухомлинский В.А. Сердце отдаю детям. – Киев: Рад.-Шк., 1988. – 272с.
7. Творчий розвиток засобами мистецтва виховання.: навч.-метод. посібник / за ред., передмова Н.Г. Ничкало. – Чернівці: Зелена Буковина, 2011. – 280 с.
8. Шевченко Г.П. Взаимодействие литературы, музыки и живописи в художественном образовании учащихся // Эстетическое воспитание школьников в преподавании литературы. – Свердловск, 1973. – С. 68-74.
9. Щетинин М.П. Объять необъятное. Записки педагога / М. П. Щетинин. – М. : Педагогика, 1986. – 176 с.